FATHER GRAMA AND TRANSDISCIPLINARITY

Mircea A. DIACONU, Professor PhD,
"Ștefan cel Mare" University of Suceava

Abstract: *Starting from a few literary publishing facts, this paper examines and problematizes a fundamental contradiction of transdisciplinarity, the method used by Basarab Nicolescu for the interpretation of literature. In fact, the creator of transdisciplinarity reacts polemically whenever his method is challenged, bringing in his defense, by simple translation, the way Lucian Blaga used to consider the attacks of a theologist, Dumitru Stăniloae, as inadequate. Basarab Nicolescu compares Stăniloae with Father Grama, who is considered to be Eminescu's first detractor. But the paper shows that Father Grama's erroneous interpretation is generated by his positioning on theological grounds, therefore by an inadequate contextualization. It is exactly what Basarab Nicolescu does himself, by moving the interpretation of literature on philosophical grounds. Thus, although it seems completely unexpected, Basarab Nicolescu gets himself in Father Grama's situation, betraying literature in favor of an extra-literary position.*

Keywords: *Transdisciplinarity, Basarab Nicolescu, Father Grama, Mihai Eminescu*

Nu cred să fie cineva care să creadă că există vreo asemănare între Alexandru Grama și Basarab Nicolescu. Dar toată lumea cred că știe azi cine este Alexandru Grama, părintele Grama. Cînd se vorbeşte despre un caz clasic de interpretare calomnioasă, despre un „detractor", se apelează la numele celui care a scris primul volum despre Eminescu, *Mihail Eminescu. Studiu critic*, Blaj, 1891. O face de curînd, în „Convorbiri Literare" şi Basarab Nicolescu, membru corespondent al Academiei Române, fizician şi filosof; opera sa, citim în wikipedia, „se concretizează în peste 130 de lucrări ştiinţifice de specialitate şi în numeroase lucrări privind transdisciplinaritatea, toate citate în întreaga lume". Aşa se precizează acolo: „toate citate în întreaga lume" (atenţie, deci!). Aşadar, Basarab Nicolescu apelează la fondul nostru cultural, ba chiar mai mult decît atît. Noi vom trimite nu la simbolul Grama, ci la cazul concret.
Despre ce este vorba? În textul numit „De ce este nevoită cultura română să repete la infinit cazul popa Grama?" („Convorbiri Literare", nr.

BDD-A23269 © 2015 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:45:42 UTC)

5/2015), deranjat de faptul că în „Observator cultural" cineva „a declanșat o campanie furibundă împotriva transdisciplinarității" (nu ni se spune cine, nu ni se spune cînd; se dă o adresă electronică; dar „campanie furibundă", nu e prea mult?), Basarab Nicolescu vorbește despre o „rinocerizare a cazului Grama". Cultura română s-ar transforma în una „de scandal și de divertisment". Nu mergem în „Observator cultural" să căutăm cauzele. Dar Grama, în treacăt fie zis, n-avea nicio legătură nici cu scandalul, nici cu divertismentul, ci cu un anumit mod de a înţelege cultura.

Deocamdată, însă, altceva ne interesează. Basarab Nicolescu nu se duce la textul lui Grama (devenit simbol), ci apelează la un text al lui Blaga, „De la cazul Grama la tipul Grama", replică în polemica lui cu Dumitru Stăniloae. Blaga reacţionase polemic faţă de acuzaţiile venite din parte a unui prelat care credea că spiritul lui Blaga ar fi străin de cel al ortodoxiei. Atît de dur încît scrie un pamflet pe care îl semnează doar cu inițiale și nu-l republică în vreun volum. Așa cum s-a întîmplat și cu alte cîteva, puține, texte ale sale. Nu-i o mare descoperire. Ba cred că Blaga va fi preferat ca acest text să rămînă mai degrabă necunoscut. Basarab Nicolescu repune în circulație o violență care nu-l defineşte pe Blaga şi nu-l reprezintă. În focul unei bătălii, el folosește termeni cam tari, iar despre Grama spune lucruri care-l ajută pe moment. Cum se va fi simțit Dumitru Stăniloae așezat în compania unui preot greco-catolic pentru a fi desființat se poate bănui. Spune Blaga: „Popa Grama, care în modurile sale cotidiene avea o înfățișare înăcrită de consumator de mere pădurețe, se văzuse în revelatorul vis, înalt și mîndru cu chip de Sfântul Gheorghe [...]" şi aşa mai departe. Blaga pune totul pe seama mediocrității lui Grama și a invidiei lui. A se citi mediocritatea şi invidia lui Stăniloae.

În aceiași termeni se înscrie Basarab Nicolescu, care vorbește despre „coșurile de gunoi de la forumurile revistelor". Dar despre forumurile revistelor era vorba? Aici coborîm? Atunci aproape că nu are sens să mai discutăm. Bănuiam că era atacată transdisciplinaritatea cu nume și prenume, nu sub pavăza anonimatului. Or, fie şi aşa, pur și simplu Basarab Nicolescu își proiectează contestatarii pe terenul derizoriului. Să mai şi spună că „ar trebui consacrată o teză de doctorat studiului coşurilor de gunoi de la forumurile revistelor" mi se pare defăimător la adresa propriilor doctoranzi. Cred că se ocupă cu lucruri mai serioase. La drept vorbind, nu știu dacă peste ani Basarab Nicolescu, sau transdisciplinaritatea se vor mîndri cu aceste cuvinte. De fapt, lucrurile

BDD-A23269 © 2015 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:45:42 UTC)

stăteau mai simplu: un teolog, precum Dumitru Stăniloae, înțelege inadecvat literatura. Și tare am sentimentul că, deşi se plasează pe sine de partea lui Blaga, uneori și Basarab Nicolescu o înțelege într-un mod cel puţin special. Ce-ar zice el despre un poem intitulat *Fratele păduche*, de exemplu?

Posibil ca Basarab Nicolescu să aibă dreptate. Dar cum nu ne trimite la surse, cum nu spune „povestea" şi ocoleşte dovezile, ceea ce contează este dacă exemplul cu Alexandru Grama pe care-l foloseşte e cel mai bun. Poate că din perspectiva efectului vizat este: spunîndu-le unora că ar repeta comportamentul „popei" Grama şi apelînd nu atît la ceea ce spune enciclopedia despre Grama, cît la ceea ce spune Blaga, Basarab Nicolescu îi discreditează radical. Îi desfiinţează. De aceea probabil nici nu le invocă numele. Dar altfel, Basarab Nicolescu apelează la un clişeu, care validează ideea că Grama e defăimătorul *par excellence*.

Dar cine este Alexandru Grama? Născut în acelaşi an cu Eminescu, preot greco-catolic, cu un doctorat obţinut la Viena în 1877, Alexandru Grama a fost din 1892 chiar rector al Academiei Greco-Catolice din Blaj. Acel Blaj în care, adolescent inspirat de idealuri naţionale, Eminescu ar fi intrat exlamînd „Te salut, mică Romă!". Căci fără ideile greco-catolicilor de la Blaj, din a doua jumătate a secolului anterior, ideea de România e posibil să nu fi existat. Şi Eminescu ştia acest lucru. Pe wikipedia – atenţie deci! – aflăm nu numai ce studii a scris Grama (studii şi manuale), ci şi că ar fi polemizat cu Eminescu pe tema esteticului în artă. Nimic mai neadevărat. Poate că aceia care au completat pe wikipedia nu ştiu ce înseamnă a polemiza. Dar, fără să vrea, deşi cu toţii ştim că Alexandru Grama e primul detractor al lui Eminescu, ei spun un adevăr: la mijloc e o problemă care priveşte esteticul în artă. Şi e chiar o problemă de actualitate, care-l priveşte şi pe Basarab Nicolescu. Pentru că, la drept vorbind, oricît ar părea de paradoxal, Basarab Nicolescu face parte din tabăra lui Grama, despre care eu n-aş putea spune că-l denigrează pe Eminescu. În fond, ce e un detractor? Dincolo de definiţia de dicţionar (vai, insuficientă), un detractor e acela care în mod programatic şi împotriva chiar a propriilor convingeri construieşte o falsă imagine. Spune undeva („România Literară", nr. 10, 2003) Nicolae Manolescu: „Este evident că nu orice critic, oricît de drastic sau de neînţelegător, trebuie considerat detractor". Şi continuă: „Detractorul este de rea-credinţă şi îşi face din negare un scop precis. El porneşte de la ideea că scriitorul la care se referă trebuie să fie contestat. Nu ajunge la ea, în

BDD-A23269 © 2015 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:45:42 UTC)

urma unei demonstraţii. Ideea e aşadar preconceptă. Apoi, el are în vedere reputaţia, nu numaidecît valoarea acestuia". Or, cuvîntul detractor a ajuns la noi, aşa, bun la toate. Conform DEX-ului, şi dacă scrii un studiu în care pui la îndoială o viziune asupra unei probleme poţi fi numit detractor. Este ceea ce i se întîmplă chiar lui Alexandru Grama. Grama nu-l defăimează pe Eminescu, ci doar îl plasează într-un teritoriu inadecvat. Cum fac destul de mulţi cu literatura, uneori chiar Basarab Nicolescu. În paranteză fie zis, Nicolae Manolescu atacă această problemă într-un editorial din „România Literară" (nr. 10/2003) în care are de cîteva ori dreptate. Greşeşte însă cînd crede că Grama este cu adevărat un detractor. Nu greșea atunci cînd susținea că Grama nu are simțul poeziei.

Acuma, trebuie să mai spunem un lucru. Pînă anul trecut, despre Alexandru Grama puteam afla cîte ceva aşa, din auzite. Din ce-a spus Călinescu, sau Blaga, sau Basarab Nicolescu. Dar textul lui Basarab Nicolescu este, totuşi, din 2015. L-am fi putut invoca pe Alexandru Dobrescu care a făcut o antologie cu detractorii lui Eminescu, care a declanşat editorialul lui Nicolae Manolescu. Dar în 2014, Ioan Chindriş şi Niculina Iacob au publicat o ediţie a volumului semnat de Alexandru Grama, la Editura Napoca Star. Pentru că a fost vorba de „România Literară" şi de Nicolae Manolescu, să precizăm că aici, în „România Literară" (nr. 30/2014), Cosmin Ciotloş, într-un text intitulat „Paiul şi bîrna", conchide că „Cu toată lipsa ei de dreptate, cartea aceasta de la 1891 e mai pasionantă intelectual decât multe, foarte multe din comentariile pioase şi lipsite de idee care i-au urmat".

Cît mă priveşte, am citit cu atenţie studiul lui Grama şi, de asemenea, prefaţa scrisă de cei doi editori. Dacă în epocă (reiese lucrul acesta şi din evocările însumate în volum de Constantin Cioabă) se făcea trimitere adesea la pesimismul eminescian, încercîndu-se fie explicare lui, fie susţinerea ideii că folosirea lui e nepotrivită, lucrul acesta i se datorează lui Grama. Ideea lui este că Eminescu este un pesimist, ba chiar unul, cum ar fi spus Gherea, papagal. Adică unul simulat. Mai mult decît atît, ideea lui Grama este că pesimismul eminescian poate avea o influenţă nefastă asupra tineretului. Cineva povestea despre furia lui Grama cînd şi-a descoperit propriii elevi de la Academia Greco-Catolică din Blaj citind poezia lui Eminescu. Acuma, poate avea şi dreptate ştiind el ce impact a avut în alte locuri *Suferinţele tînărului Werther*. Nu veneau oamenii şi la Cioran cerîndu-i o soluţie pentru a se sinucide şi plecau

BDD-A23269 © 2015 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:45:42 UTC)

înseninaţi?! Cioran povesteşte acest lucru. În fine, oamenii săreau brusc din operă în realitatea concretă.

Spre sfîrşitul prefeţei ediţiei semnate de Ioan Chindriş şi Niculina Iacob, citim: „În final, se impune repetat faptul că defăimarea de la Blaj nu este opera unor convingeri, ci a unor mentalităţi". Cred că e o formulare greşită. „Defăimarea", dacă mai putem numi aşa judecăţile lui Grama, este opera unor convingeri tocmai pentru că acestea sînt expresia unor mentalităţi. O mentalitate care are legătură cu locul şi cu timpul în care scria şi trăia Grama. Şi, la drept vorbind, pentru Eminescu însăşi poezia este înţeleasă – în termeni romantici – exact ca un mijloc de construire a istoriei, a lumii. Geniul face istoria, în viziunea poetului. Aşadar, nu Grama mă miră pe mine – căci cum altfel ar fi putut citi poezia lui Eminescu un teolog, unul din „mica Romă", unul care mai e şi profesor la Teologie? Pe mine mă miră că astăzi există nume, unele cu greutate, venind spre literatură în general din alte teritorii, care citesc poezia lui Ion Barbu sau a lui Mihai Eminescu, a lui Bacovia, mutînd cu totul cadrul de referinţă în afara esteticului. Iar unul dintre aceste cadre de referinţă este chiar transdisciplinaritatea. Pentru spiritualişti (și spiritualiștii practică un fel de fundamentalism), literatura e folosită la ceva. Pentru moderni, pentru modernii cu rădăcinile în iluminism şi în raţiune, literatura există prin ea însăşi. Era, într-un fel, lecţia lui Maiorescu. Chiar dacă nici lecţia lui Maiorescu nu e atît de pură cum am fi tentaţi să credem.

Altfel, ca părintele Grama gîndește foarte multă lume. Pornind de la premisa că scriitorul trebuie să aibă o funcție pragmatică în societate, cineva chiar întreba de ce trebuie să citim poezia lui Bacovia, un poet care spune „Ca Edgar Poe ma reîntorc spre casa, / Ori ca Verlaine, topit de băutură / Şi-n noaptea asta de nimic nu-mi pasă". Pentru Grama, Eminescu este pur și simplu un contramodel. „Ce poate fi demn de imitat în viața unui aventurier, care nicicînd n-a făcut nici un studiu serios și sistematic" și care încă din tinerețe era blazat? Asta e întrebarea care a declanșat studiul lui. Vorbește el despre „stricăciunea ce a făcut deja Eminescu în tinerimea noastră". Fireşte că se plasează pe un teren greşit. Dar cîţi dintre cei care spun că-l preţuiesc pe Eminescu nu se situează astăzi la fel? Că Eminescu era blazat în cuget, că era iubitor de antiteze cam exagerate, că era reflexiv mai peste marginile iertate, toate acestea le spunea și Maiorescu, și citind doar cîteva poeme. Doar că, spre deosebire

BDD-A23269 © 2015 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:45:42 UTC)

de Grama, Maiorescu știa ce e literatura. Și avea şi gust, chiar dacă, i-ar putea reproşa unii, unul clasic.

Bibliografie

1. Cosmin Ciotloş, „Paiul şi bîrna", în „România Literară", nr. 30/2014
2. Al. Grama, *Mihai Eminescu. Studiu critic*. *Studiu critic* [1889], Ediţie îngrijită de Ioan Chindriş şi Niculina Iacob, Napoca Star, Cluj-Napoca, 2014;
3. Titu Maiorescu, *Eminescu şi poeziile lui* [1891, Blaj],, în *Critice*, II, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1967;
4. Nicolae Manolescu, „Critici şi detractori", în „România Literară", nr. 10/2003.
5. Basarab Nicolescu, „De ce este nevoită cultura română să repete la infinit cazul popa Grama?", în „Convorbiri Literare", nr. 5/2015.

BDD-A23269 © 2015 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:45:42 UTC)